AN EXAMINATION OF THE DIFFERENCES BETWEEN HUNGARIAN REGIONS

By:
VAJSZ, TIVADAR – PUMMER, LÁSZLÓ

Keywords: regional system, inequalities, industry, agricultural production, innovation.

In accordance with the NUTS 2 system, seven regions have been delineated in Hungary. Significant developmental differences can be recorded between the regions. A good indicator is the regional variance in GDP per inhabitant, the ratio of which is constantly growing between the most and least developed regions and currently stands at 2.5:1.

Three regions (Central Hungary, Central- and West-Transdanubia) determine Hungary's industrial production, while agricultural production is mostly dependent on two regions (the North- and South-Lowlands). The enormous predominance of Central Hungary is conspicuous in every respect. Bridging the gap for provincial territories could form the basis of harmonious regional development. The State can strive to mitigate the negative phenomena of the regions (unemployment, income differentials, outward migration), as well as eliminating obstacles to the spread of economic activities that would further development.

The situation of the regions is determined by the quality of the labour force. The existence of a trained, disciplined and innovative labour force motivates the immigration of qualified companies, which speeds up the region's development. The amount spent on education and research in underdeveloped regions is proportionally smaller making disadvantaged regions falling further behind a self-perpetuating process. To change this would require a radical increase in expenditure on education and research.

The situation of underdeveloped regions cannot be much improved through grants; other methods are required for development. The complex SME programmes, which comprise projects that build on each other in areas that harmonise with the region's characteristics, appear promising. Post-modern regional policy is striving to activate internal resources (regional, social, institutional, cultural, environmental and economic factors) in place of central subsidies and to develop relationship networks. Development is conceived via fast dissemination of information and the growing role of knowledge and innovation. Successful development requires continuous and demand-based improvements in infrastructure. Promoting the establishment of professional organisations in underdeveloped regions, which could carry the innovation process through from idea to implementation, would significantly improve the situation. It should be stated that only people with an appropriate level of knowledge are capable of progressive decision-making, so we must also bridge the gap to societies competing in the field of information.

A MAGYARORSZÁGI RÉGIÓK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEK VIZSGÁLATA

VAJSZ TIVADAR dr. – PUMMER LÁSZLÓ dr.

Kulcsszavak: regionális rendszer, egyenlőtlenségek, ipar, agrártermelés, innováció.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Magyarországon a NUTS 2 rendszernek megfelelően 7 régió került lehatárolásra. A régiók között jelentős fejlettségbeli különbségek regisztrálhatók. Jól jelzi ezt az egy lakosra jutó GDP eltérése, melynek hányadosa a legfejlettebb és a legfejletlenebb régió között folyamatosan nő, és ma már 2,5-szeres. Hazánk ipari termelését három régió (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl) határozza meg, míg a mezőgazdasági termelés főleg két régió (Észak-Alföld, Dél-Alföld) teljesítményén múlik. Közép-Magyarország óriási túlsúlya minden tekintetben szembeötlő. A vidéki térségek felzárkóztatása érdekében az állam törekedhet a régiókban jelentkező negatív jelenségek (munkanélküliség, jövedelmi differenciák, elvándorlás) mérséklésére, illetve a fejlődést szolgáló gazdasági tevékenységek előtti akadályok felszámolására.

A régiók helyzetét meghatározza a munkaerő minősége. A képzett, fegyelmezett és innovatív munkaerő jelenléte kvalifikált vállalatok betelepülését ösztönzi, mely felgyorsítja a régió fejlődését. Az oktatásra és kutatásra fordított összegek az elmaradott régiókban nagyságrendekkel kisebbek, így a hátrányos helyzetű régiók leszakadása önmagát erősítő folyamattá válik. Ezért az oktatásra és kutatásra fordított összegek radikális növelésére lenne szükség.

Támogatásokkal az elmaradott régiók helyzete kevéssé javítható, a fejlődéshez más módszerek szükségesek. Ígéretesnek tarthatók a kis- és középvállalkozások egymásra épülő projekteket magában foglaló komplex programjai. A posztmodern regionális politika a központi támogatások helyett a belső erőforrások (regionális, társadalmi szervezeti, kulturális, környezeti, gazdasági tényezők) aktivizálására, kapcsolati hálók kialakítására törekszik. A fejlesztés az információk gyors terjesztésével, a tudás és az innováció szerepének növelésével képzelhető el. Az eredményes fejlődéshez nélkülözhetetlen – az infrastruktúra folyamatos és igény szerinti fejlesztése mellett – olyan szervezetek létrejöttének elősegítése, melyek végigvinnék az innovációs folyamatot az ötlettől a megvalósulásig.

BEVEZETÉS

Magyarország az EU tagja lett 2004. május 1-jével. A csatlakozás előkészítésekor fontos feladat volt az EU ötfokozatú területi beosztási rendszerének megfelelő hazai területi rendszer kialakítása. A NUTS 2 rendszernek megfelelően 7 tervezési-statisztikai régió került kialakításra, amely a területbeosztás európai gyakorlatának felel meg.

A nemzeti szint és az országok önállóságának viszonylagos csökkenése miatt egyre fontosabb a regionális szint és a regionális közigazgatás szerepe. A 2004-ben felülvizsgált Országos Területfejlesztési Koncepció szerint „A cél hozzájárulni egy olyan regionális államberen-

[1] A tanulmány az NKFP-2004/4-014 OM kutatási feladat keretében készült.

dezkedés kialakításához, amelyben az önkormányzati alapon szerveződő régiók saját forrásokkal rendelkeznek, és a szubszidiaritás, partnerség elvét érvényesítve a régió szintjén kezelhető társadalomszervezési és -fejlesztési feladatokat önállóan, az országos szakpolitikákkal és fejlesztéspolitikával szoros összhangban látják el."

A társadalmi, gazdasági fejlődés időben és térben egyenlőtlenül megy végbe. Ennek következménye, hogy az egyes régiók között jelentős a különbség, amit a fontosabb fejlődést regisztráló jelzőszámok reprezentálnak (GDP/fő, bruttó hozzáadott érték, munkanélküliségi ráta, beruházások alakulása, nettó jövedelem/fő, tőkebevonás stb.).

A regionális politika jelenti egyrészt a gazdasági folyamatok által kiváltott negatív jelenségek (munkanélküliség, jövedelmi differenciák) mérséklését, másrészt az innovatív gazdasági tevékenységek (szolgáltatóipar, technológiai megújulás, az európai termelési és piaci hálózatokhoz való kapcsolódás) elterjedése előtti akadályok felszámolását.

A régiók vizsgálata alapján lehet dönteni a támogatási, fejlesztési pénzeszközök bevonásáról. Az EU pályázatok esetében az elképzelés és a saját erő biztosítása helyi szinteken történhet, a hagyományok és termelési tradíciók figyelembevételével.

A regionális kutatásoknak – főleg az Európai Unióval összefüggésben – napjainkban több tényező is különös aktualitást ad. A rendszerváltást követő társadalmi-gazdasági átalakulás az ország különböző térségei között korábban is meglevő feszültségeket még élesebben hozta felszínre. A régiók közötti fejlettségbeli különbségek markánsan kialakultak és – deklarált céljainkkal ellentétben – tovább fokozódnak *(Marselek et al., 2005/a).*

A fejlett világ a régiók kiegyensúlyozott fejlesztésére törekszik. Reméljük, hogy az új Európa a harmonikusan fejlett régiók Európája lesz *(Vajsz et al., 1998).*

ANYAG ÉS MÓDSZER

Lengyel I. (2003) ismerteti, hogy az Egyesült Királyságban kiadványt adnak ki, amely a regionális versenyképesség egyes tényezőit leíró statisztikai adatokat közöl. A regionális adatok gyűjtése esetenként problémás, hiszen bizonyos adatokat nem gyűjtenek regionális szinten, és kevéssé jól becsülhetők az országos adatokból. A kiadvány is az EU-ban elterjedt egységes versenyképességi felfogást közli, nevezetesen a versenyképesség „a régiók azon képessége, hogy magas jövedelmet és foglalkoztatottsági szintet érjenek el, miközben ki vannak téve a hazai és nemzetközi versenynek".

A régiók állapotának és versenyképességének mérésére öt kategóriát alkalmaznak. Lényegében a versenyképesség legfontosabb alapkategóriáit (GDP/lakos, háztartások nettó jövedelme, export) tartalmazó első mutatórendszert (neve: átfogó versenyképesség) további négy tényezőcsoportra vezetik vissza: munkaerőpiac, oktatás és képzés, tőke, föld és infrastruktúra.

A hazai régiók összehasonlítása is statisztikai adatok alapján történhet, az ismertetett tényezőcsoportokból kiválasztott fontosabb adatok figyelembevételével. Célszerű regionális bontásban idősorokat (10 évre visszamenőleg), megoszlási viszonyszámokat (az országon belül az egyes régiók részesedését), valamint fajlagos adatokat (általában 1 lakosra számolva) vizsgálni és összehasonlítani.

Tanulmányunkban a fontosabb, és következtetések levonására alkalmas adatokat regionális bontásban közöljük, és egyszerű leíró statisztikai módszert használunk. Emellett a régiók közötti különbségek bemutatására változókat vontunk be. A változók a KSH adatai alap-

ján kerültek meghatározásra, és a 2003-as évre vonatkoznak. A kialakított adatbázisból a rendelkezésünkre álló SPSS 11.0 matematikai-statisztikai programcsomaggal főkomponens-analízist futtattunk le. A főkomponens-analízissel arra kerestük a választ, hogy a vizsgálatba vont változókra jellemző kapcsolatok milyen háttérváltozókkal írhatók le, másrészt a változókkal jellemzett régiók közötti különbségek a faktorváltozókkal hogyan definiálhatók.

Tanulmányunkban statisztikai adatokkal jellemezzük az egyes régiókat. Bemutatjuk az egy főre jutó GDP és a beruházás értékének változásait régiónként, 1995-től napjainkig. 26 változó bevonásával megállapítjuk a régiók rangsorát és főkomponens-analízist végzünk. Ismertetjük a régiók egyes ágazatainak eredményeit és rámutatunk a szociális gondokra, majd utalunk az innováció és a pályázati lehetőségek szerepére a regionális fejlődésben.

A RÉGIÓK HELYZETE

1. táblázat

Népesség, népmozgalom

Régió	Terület km^2	Lakónépesség az év végén		Népsűrűség az év végén, fő/km^2	Természetes szaporodás, illetve fogyás (-)	Belföldi vándorlási különbözet (+,-)
		Fő	Az előző év %-ában			
Ország						
1990	-	10 373 153	-	111	-19 981*	-
1995	-	10 321 229	-	110	-33 377*	-
2000	-	10 200 298	-	110	-38 004*	-
Régiók						
Közép-Magyarországi	6 918	2 840 972	100,4	411	-9 427	8614
Közép-Dunántúli	11 117	1 110 897	99,8	100	-3 570	671
Nyugat-Dunántúli	11 329	1 000 348	99,7	88	-4 234	1610
Dél-Dunántúli	14 169	977 465	99,4	69	-4 459	-1851
Észak-Magyarországi	13 430	1 271 111	99,3	95	-5 684	-3985
Észak-Alföldi	17 729	1 541 818	99,7	87	-3 424	-3616
Dél-Alföldi	18 339	1 354 938	99,6	74	-6 724	-1443
Ország összesen	93 030	10 097 549	99,8	109	-37 355*	-
Ebből: régiók összesen	92 505	8 400 206	99,9	91	-29 452	7 239

* Tartalmazza a külföldi és ismeretlen lakóhelyűek, valamint a hajléktalanok adatait is.

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv, 2005

A lakónépesség – Közép-Magyarország kivételével – minden régióban csökken, a vándorlás pedig a fejletlen régiókból a fejlettek felé irányul (1. táblázat).

A régiók foglalkoztatási adatai jelentős eltéréseket mutatnak. A munkanélküliségi ráta a fejletlen régiókban magas, és rendkívül alacsony az aktivitási arány. Az agrárfoglalkoztatás visszaesésével nőtt a munkanélküliség, és az ipar, valamint a szolgáltatás ezt nem tudta kompenzálni (2. táblázat).

A bruttó hozzáadott érték a gazdasági ágak főbb csoportjai szerint és regionálisan is jelentős eltéréseket mutat. Közép-Magyarország az ipar és szolgáltatás terén is aránytalan túlsúllyal rendelkezik (3. táblázat).

A GDP regionális eltéréseit elemezve, 1995-től 1999-ig folyamatosan, majd 2002-re ugrásszerűen megnőttek a területi különbségek. A folyamatot a 4. táblázat szemlélteti. Nem vizsgáltuk részletesen, de a megyei statisztikai adatok sok tekintetben jelentős különbségekre utalnak a régiók egyes területei között. A források elosztása pusztán a NUTS 2 szinthez rendezve csak akkor mérsékelheti a régiók közötti társadalmi és gazdasági különbségeket, ha azokban a megyei szintű és kistérségi interregionális különbségeket is figyelembe veszik *(Lökös L. – Lökös K., 2003)*.

A területi egyenlőtlenségek a gazdasági és társadalmi fejlődés természetes velejárójaként is felfoghatók. *Enyedi (1993)* úgy látja, hogy az egyenlőtlenségek kialakulása mögött a gazdaság maximális hatékonyságra való törekvése is áll, tehát az egyenlőtlenségek abból is keletkeznek, hogy a gazdaság optimális elhelyezkedését keresi.

A területi egyenlőtlenségek csak akkor igényelnek beavatkozást, ha esélyegyenlőtlenségek alakulnak ki, azaz az adott területen élők másokhoz képest tartósan rosszabb megélhetési, kulturális, karrierépítési és más esélyek közé kerülnek *(Sarudi, 2003)*.

A régiók közötti differenciák a gazdasági fejlődés és eredmény tekintetében számos okra vezethetők vissza. Látványos fejlődést eredményezhet az adott régió természeti erőforrásainak gazdagsága, a kereskedelmi utak találkozása, a fogyasztók tömörülési lehetősége, kiemelkedő természeti, táji, kulturális örökségi értékek, illetve egyéb más okok. Viszonylag gyors fejlődést eredményezhet egyes régiókban a képzett és fegyelmezett innovatív munkaerő jelenléte, mely a térségben a vállalatok létrehozását ösztönzi *(Marselek – Pummer, 2003)*. A regionális politika képes az egyenlőtlenségek bizonyos elemeinek csökkentésére, ám a hatások csak hosszú távon jelentkeznek, így a beavatkozások sohasem látványosak *(Lengyel – Rechnitzer, 2004)*.

A tudásalapú gazdaságokban az eredmények nemcsak az egyes intézmények – vállalkozások, egyetemek, kutatóintézetek – teljesítményétől függnek, hanem attól is, hogy a tudásgazdaságot kiszolgáló rendszer elemei hogyan működnek együtt helyi, regionális, nemzeti, illetve nemzetközi szinten.

2. táblázat

A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása, 2004*

Régió	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Gazdaságilag aktív	Gazdaságilag nem aktív	Aktivitási arány	Munkanélküliségi ráta	Foglalkoztatási arány
	1000 fő				százalék		
Közép-Magyarország	1226,3	58,3	1284,6	891,7	59,0	4,5	56,3
Közép-Dunántúl	455,3	27,0	492,3	365,6	56,9	5,6	53,7
Nyugat-Dunántúl	424,6	20,6	445,2	333,3	57,2	4,6	54,5
Dél-Dunántúl	350,9	27,5	378,4	377,1	50,1	7,3	46,4
Észak-Magyarország	431,1	46,2	477,3	490,0	49,3	9,7	44,6
Észak-Alföld	523,5	40,6	564,1	598,6	48,5	7,2	45,0
Dél-Alföld	488,7	32,7	521,4	511,6	50,5	6,3	47,3
Ország összesen	3900,4	252,9	4153,3	3567,9	53,8	6,1	50,5
Ebből: régiók összesen	3137,1	217,4	3354,5	3052,8	52,3	6,5	49,0

* A KSH munkaerő-felmérése alapján.

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv, 2005

3. táblázat

A bruttó hozzáadott érték a gazdasági ágak főbb csoportjai szerint, 2003

Régió	Mezőg., vadg., erdőgazd., halászat	Ipar	Építőipar	Szolgál-tatások	Ágazatok összesen (alapáron)
Közép-Magyarország	52 836	1 343 036	322 542	5 530 075	7 248 489
Közép-Dunántúl	59 857	665 504	84 224	841 055	1 650 650
Nyugat-Dunántúl	65 641	685 010	83 001	898 122	1 731 774
Dél-Dunántúl	80 975	246 397	63 120	732 427	11 122 919
Észak-Magyarország	54 214	414 786	70 282	771 418	1 310 700
Észak-Alföld	100 295	433 532	89 512	995 748	1 619 087
Dél-Alföld	118 882	329 870	80 237	946 692	1 475 681
Ország összesen	532 700	4 118 145	792 918	10 715 537	16 159 300
Ebből: régiók összesen	518 071	3 192 476	590 229	6 202 483	10 503 259

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv, 2005

4. táblázat

A regionális GDP különbségei

Az egy lakosra jutó GDP regionális eltérése*		
Év	A legfejlettebb	A második legfejlettebb
	és a legfejletlenebb régió hányadosa	
1995	2,05	1,45
1996	2,16	1,53
1997	2,26	1,57
1998	2,23	1,64
1999	2,42	1,80
2000	2,47	1,81
2001	2,44	1,63
2002	2,57	1,62
2003	2,52	1,68

* A legfejletlenebb régió 1995, 1998, 1999 és 2000. évben az Észak-Alföldi
1996, 1997, 2001, 2002 és 2003. évben az Észak-Magyarország volt.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

A felsőoktatás és a kutatás országos és regionális adatait az 5. táblázat ismerteti. Az adatokból látható Közép-Magyarország óriási túlsúlya, valamint Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl jelentős lemaradása a kutatás és az erre fordított anyagi források terén.

A K+F létszám folyamatosan csökken országosan is, miközben a felsőoktatás hallgatói létszáma 1990-hez viszonyítva majdnem négyszeresére növekedett.

A régiók közötti különbségeket markánsan jellemzi az egy főre jutó GDP alakulása és változása az 1995-2003. évek során. A különbségek erősen növekedtek, Közép-Magyarország termelése egyre jelentősebb, míg Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Alföld egyformán alacsony szintre került (1. ábra).

A növekedés alapja a beruházás. Ezen a téren hasonló a helyzet: Észak-Magyarország és az alföldi régiók jelentősen lemaradtak (2. ábra).

5. táblázat

Felsőoktatás, tudományos kutatás

Régió	Felsőoktatási intézmények hallgatói[a)]	Ebből: nappali tagozaton	Kutató-fejlesztő hely	K+F létszám[b)]	Ebből: kutató, fejlesztő	Ráfordítás,[c)] millió Ft
Országosan						
1990	102 387	76 601	1256	36 384	17 550	…
1995	179 656	129 541	1442	19 585	10 499	39 743
2000	295 040	176 046	2020	23 534	14 406	104 229
Régiónként, 2004						
Közép-Magyarország	161 185	97 247	1255	14 741	9 791	116 692
Közép-Dunántúl	20 679	13 865	158	1 206	786	10 820
Nyugat-Dunántúl	31 324	17 457	194	895	600	8 225
Dél-Dunántúl	32 475	17 923	227	1 244	728	5 773
Észak-Magyarország	41 258	14 278	145	1 067	639	4 729
Észak-Alföld	47 038	26 713	280	1 763	1 166	14 761
Dél-Alföld	42 955	24 123	282	1 910	1 194	11 896
Ország összesen	378 466[d)]	212 292[d)]	2541	22 826	14 904	172 896
Ebből: régiók összesen	231 448	121 393	1414	9 086	5 765	63 552

a) Egyetemi és főiskolai képzésben részt vevő hallgatók az intézmény helye szerint.
b) A kutató-fejlesztő munkára fordított munkaidő arányában teljes munkaidejű dolgozókra átszámított adatok.
c) A kutatáshoz, kísérleti fejlesztéshez kapcsolódó egyéb tevékenységek (tudományos szolgáltatás, termelés stb.) ráfordításait nem tartalmazza.
d) A külföldre kihelyezett tagozaton tanulókkal együtt.

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv, 2005

A RÉGIÓK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEK ÉS A MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA

A régiók közötti különbségek bemutatásához 26 változót vontunk be. Számuk ilyen mértékű bővítését azért tartottuk szükségesnek, mert arra kerestünk választ, hogy ennél kevesebb számú és szubjektíven súlyozható mutató által kifejezhető különbség és rangsor a mutatószámok kiterjesztésével milyen mértékben változik.

Rangsoroltuk a mutatók értéke alapján a régiókat, és a különböző mutatók alapján kapott rangsor átlagát és szórását mutatjuk be a 3. ábrán.

Azért a rangsor alapján készítettük el a régiók osztályozását, mert bármilyen elv alapján végezzük el a rangsorolást, a régiók pozíciója ebben nem változik.

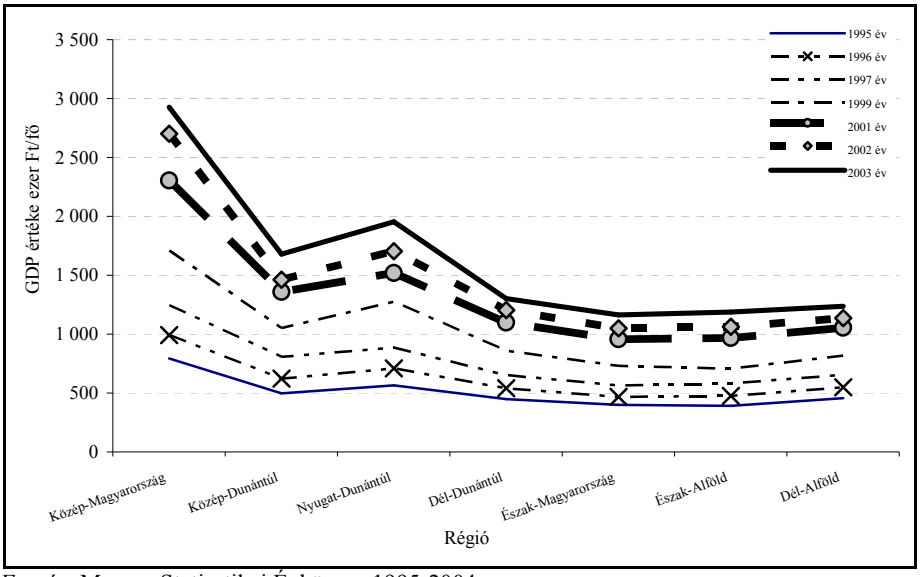
Figyelemre méltó, hogy az ábrázolt rangsort teljes mértékben 7 mutató erősíti meg:

– az egy főre jutó GDP;
– a belföldi vándorlási különbözet;
– a csatornázott lakások aránya;
– az ezer lakosra jutó személygépkocsik száma;
– az ezer lakosra jutó telefonfővonal száma;
– a nettó jövedelem, Ft/fő;
– a beruházások értéke, Ft/fő.

Főkomponens-analízissel arra kerestük a választ, hogy a vizsgálatba vont változókra jellemző kapcsolatok milyen háttérváltozókkal írhatók le, másrészt a változókkal jellemzett régiók közötti különbségek a faktorváltozókkal hogyan definiálhatók.

1. ábra

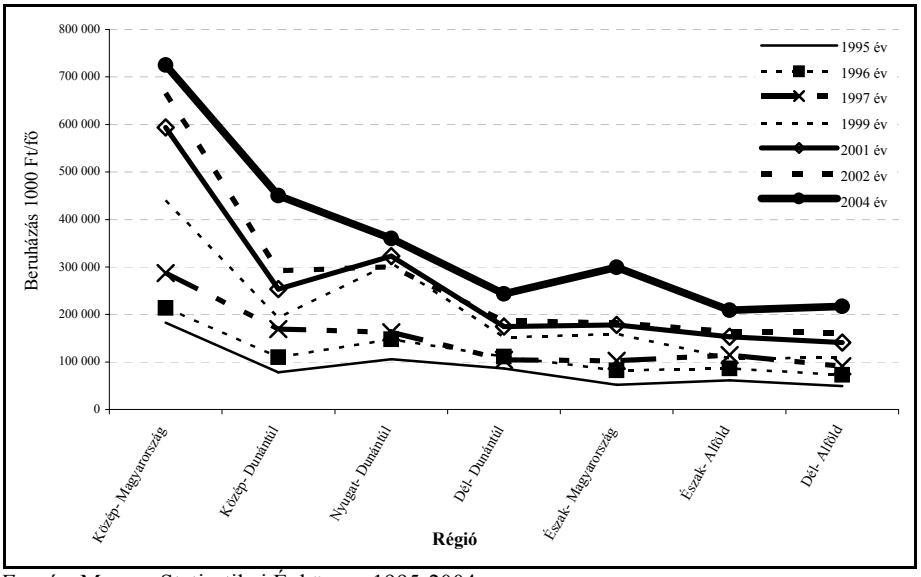
Az egy főre jutó GDP alakulása

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv, 1995-2004

2. ábra

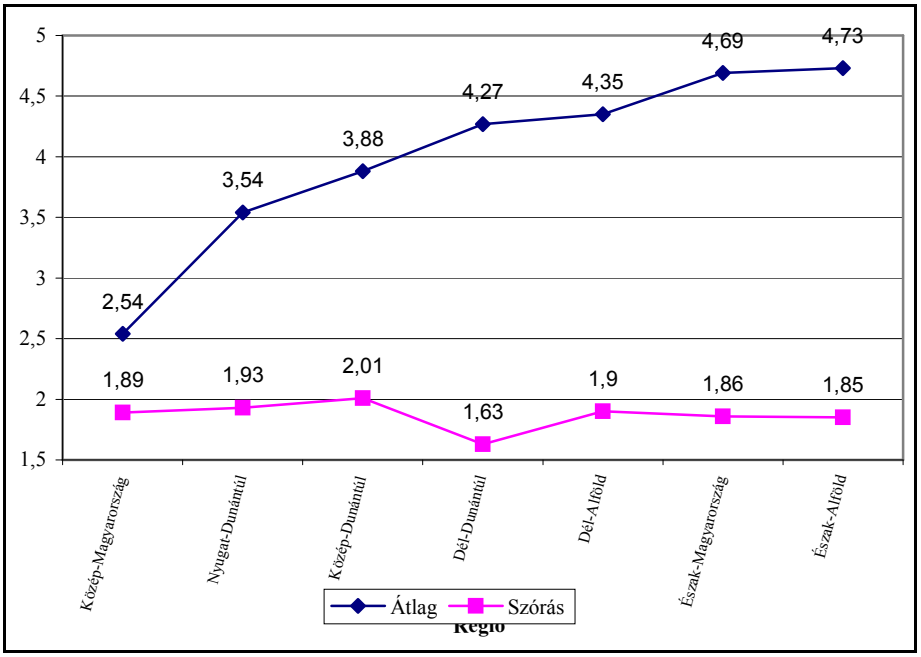
Az egy főre jutó nemzetgazdasági beruházás

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv, 1995-2004

3. ábra

A mutatók rangsorátlaga és szórása

Forrás: Saját összeállítás

A GDP értékével közvetlenebbül és közvetettebben dinamikusan összefüggő csoportra lehet osztani a változókat. A két változó csoport közötti korrelációs kapcsolat hiánya tehát vagy a változók relatív rugalmatlanságára, vagy a GDP-től való függetlenségére vezethető. A változók értékére és ezek segítségével számolt rangsorára egyaránt elkészített főkomponens-analízis azonos eredményt mutatott. A hat főkomponenshez sorolható változókat a következők szerint csoportosíthatjuk.

Az első főkomponensbe nagy súllyal tartozó egyfaktoros változók:

– az egy főre jutó GDP;
– az ezer lakosra jutó telefonfővonal;
– az egy főre vetített éves vízfogyasztás;
– az ezer lakosra jutó személygépkocsik száma;
– a beruházás egy főre számított értéke.

Az első főkomponensbe tartozó, de kisebb súlyú és több faktor által definiált változók:

– népsűrűség;
– a csatornázott lakások aránya;
– a kórházi ágyellátottság;
– a jövedelemellátottság, nettó jövedelem/fő;
– a kutató-fejlesztő telepek száma;
– informatikai célú beruházás értéke;
– bűncselekmények száma ezer főre.

Második főkomponensbe a munkaerővel összefüggő mutatók kerültek:

– a belföldi népességmozgás;
– aktivitási arány;
– munkanélküliségi ráta.

A 4. és 5. egyedi főkomponens változókba:

– az ezer főre vetített épített lakások száma;

– az egy orvosra jutó lakosok száma;
– a védett terület aránya sorolható.

A fel nem sorolt változók főkomponens súlya alacsony, és több főkomponenshez tartoznak. Ezek az ezer lakosra jutó élve születés, illetve elhalálozás, 100 km^2-re jutó közút hossza, egy lakosra jutó ipari termelés, az oktatásban résztvevők aránya, a felsőfokú oktatásban résztvevők aránya, a 60 év feletti felnőttek aránya. Utóbbiak alakulásában a GDP-től közvetlenül kevésbé függő és sajátos okok játszanak szerepet.

IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI TELJESÍTMÉNY RÉGIÓNKÉNT

Az ipar bruttó hozzáadott értékének kétharmadát három régió: Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl produkálta. Legkisebb az ipar teljesítménye a Dél-Dunántúl Régióban. Az ipar teljesítményét a 3., ágazati szerkezetét régiónként a 6. táblázat szemlélteti. A fejlett ipari régiókban a gépipar szerepe meghatározó.

Az energiatermelés Észak-Magyarországon és Dél-Dunántúlon jelentős, míg az élelmiszer, ital és dohánytermék előállításában Észak-Alföld és Dél-Alföld vezet *(Magda et al., 2003/a)*.

Magyarország mezőgazdasága az 1990-es évekhez viszonyítva mintegy egyharmadával csökkent. A vidéki térségek hátrányba kerültek, a vidéki lakosságot tekinthetjük az elmúlt időszak egyik fő vesztesének. A vidéki agrártevékenység foglalkoztatásban betöltött szerepe napjainkban is fontos. Úgy gondoljuk, a tartós munkanélküliség vállalásának anyagi terhe és morális kára nagyobb annál, mint amit a nagy élőmunka igényű, célirányosan támogatott mezőgazdaság fenntartása jelent *(Magda et al., 2003/b)*.

6. táblázat

Az ipar ágazati szerkezete (2001)
(megoszlás a bruttó hozzáadott érték alapján)

Régió	Élelmiszer, ital és dohánytermék	Textília, ruházati és bőrtermékek	Vegyipar	Fémalapanyag, fémfeldolg. termékek	Gépipar	Villamosenergia, gáz-, gőz- és vízellátás	Egyéb
Közép-Magyarország	12,7	3,6	23,8	6,3	28,0	9,9	15,7
Közép-Dunántúl	10,1	3,1	3,1	11,9	36,9	10,2	13,4
Nyugat-Dunántúl	11,1	8,3	8,3	7,4	50,0	5,9	11,9
Dél-Dunántúl	13,9	10,6	10,6	5,3	18,3	33,3	12,3
Észak-Magyarország	12,9	4,1	4,1	21,0	20,0	20,8	11,2
Észak-Alföld	21,4	10,7	10,7	17,6	23,8	10,5	10,9
Dél-Alföld	24,6	8,7	8,7	11,3	18,3	10,2	19,8

Forrás: KSH Magyarország Régiói, 2003

A mezőgazdasági termelésben az alföldi régiók vezetnek. Észak-Alföld és Dél-Alföld a magyar mezőgazdaság bruttó hazai termékének 45%-át állítja elő. A statisztika szerint a szántóföldi növények 60%-át a Dél-Alföld, Észak-Alföld és Dél-Dunántúl Régióban termeljük, gyümölcsterületeink 39%-a az Észak-Alföld Régióban van, és jelentős erdőterületekkel az Észak-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Dél-Dunántúl Régiók rendelkeznek. A szőlőterületek 55%-a a Dél-Alföld és Észak-Magyarország Régióban van, míg gyepterületek 44%-a a Dél-Alföldön és Észak-Alföldön található *(Marselek et al., 2005/b)*.

Napjainkban egyre fontosabb az agrártermelésben is a fenntartható fejlődés elveinek érvényesítése. *Csete (2005)* kifejti, hogy a fenntartható fejlődés elemzésénél meg kell különböztetni a fenn-

tarthatóság szintjeit (globális, regionális, lokális) és a fenntarthatóság dimenzióit (természeti környezet, társadalom, gazdaság). Jelenleg a lokális programok eredményesebbek, így a lokális és regionális fenntartható fejlődés összegzéseként alakulhat csak ki a globális rendszer. A régióknak ebben a kérdésben meghatározó szerepük lehet.

A főbb növények termelésének regionális megoszlását a 7. táblázat ismerteti.

7. táblázat

A főbb növények régiós adatai, 2004

Régió	A búza[a)]	A kukorica[b)]	A cukorrépa	A burgonya	A búza[a)]	A kukorica[b)]	A cukorrépa	A burgonya
	betakarított termésmennyisége, 100 tonna				termésátlaga, kg/ha			
Közép-Magyarország	322,5	297,7	153,1	121,1	4550	6100	54 280	18 830
Közép-Dunántúl	703,1	913,2	275,3	42,7	4840	6940	57 570	23 950
Nyugat-Dunántúl	611,1	821,2	632,9	109,3	4770	6580	42 730	22 590
Dél-Dunántúl	869,8	2272,4	333,6	47,8	5210	7640	64 160	23 640
Észak-Magyarország	645,6	351,4	194,3	61,8	4770	6210	58 780	17 000
Észak-Alföld	1247,1	1973,2	1291,8	147,6	5180	7050	60 790	23 920
Dél-Alföld	1607,6	1702,9	646,2	253,3	5610	6760	64 560	25 840
Ország összesen	6006,8	8332,4	3527,1	783,7	5120	7000	56 720	22 760

a) Durumbúzával együtt, 2002-től őszi búza, tavaszi búza, durumbúza és tönköly.
b) Hibrid kukoricával együtt.
Forrás: Heves megye Statisztikai Évkönyv, 2004

8. táblázat

Az állatállomány régiónként, 2004

Régió	Szarvasmarha	Ebből: tehén	Sertés	Ebből: anyakoca	Juh	Tyúkféle	100 hektár mg-i területre jutó	
	1000 db						sz.marha	sertés
Közép-Magyarország	57	23	177	12	124	2 330	14	45
Közép-Dunántúl	97	47	470	31	128	6 159	15	73
Nyugat-Dunántúl	111	48	393	29	23	3 846	17	61
Dél-Dunántúl	89	42	728	54	117	3 504	11	87
Észak-Magyarország	62	34	199	14	101	2 849	8	27
Észak-Alföld	168	81	948	74	526	6 801	13	75
Dél-Alföld	139	70	1144	83	377	7 325	11	87
Ország öszesen	723	345	4059	296	1397	32 814	12	69

Forrás: Heves megye Statisztikai Évkönyv, 2004

Az adatok szerint Közép-Magyarország és Észak-Magyarország állatlétszáma minimális, messze az adottságok indokolta létszám alatt.

Magyarországon – jó lehetőségei ellenére – a mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli aránya folyamatosan csökken. Várható a feladatok eltolódása a vidékfejlesztés irányába, és erősödik a mezőgazdaság multifunkcionális jellege. Az egyes régiókban a komparatív előnnyel rendelkező növények termelését célszerű megvalósítani és támogatni *(Magda – Marselek, 2002).*

SZOCIÁLIS GONDOK A RÉGIÓKBAN

Hazánkban a lakosság öregedése felgyorsult, ez minden régióra jellemző. A rendszeres szociális segélyben részesülők száma és aránya Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön a legmagasabb. Ezek a számok hűen tükrözik a két régió helyzetét, és mutatják, hogy a lehe-

tőségeken belül az önkormányzatok támogatják az elesetteket. A szegénység és társadalmi kirekesztettség egyik oka a munkaerőpiacról való kiszorulás. Ennek veszélye fokozott a roma népesség és a fogyatékkal élők esetében.

A magyarországi cigányság Európa negyedik legnagyobb roma közössége. A cigány népesség száma jelenleg 450-600 ezer főre tehető. Az előrejelzések szerint 50 év múlva népességen belüli arányuk 5%-ról 11%-ra nő. A romák többsége az Észak-Alföld, Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl Régiókban él. A romák hátrányos helyzetű csoportot alkotnak. A roma fiatalok csak 77%-a fejezi be az általános iskolát, a felsőfokú végzettséget szerzők száma elenyésző.

INNOVÁCIÓ SZEREPE A REGIONÁLIS FEJLŐDÉSBEN

A posztmodern regionális politika az erőforrások térbeli átcsoportosítása helyett a belső erőforrások (regionális, társadalmi, szervezeti, kulturális, környezeti, gazdasági tényezők) aktivizálására, új lehetőségeinek feltárására törekszik. A fejlesztést az információ megszerzésével, a tudás és az innováció kiterjesztésével, valamint a kapcsolati hálók kialakításával képzelik el. A siker reményével kecsegtető elképzelések egymásra épülő projekteket magukban foglaló komplex programokat támogatnak, a kis- és középvállalkozások szerepének növelésére építenek *(Vajsz et al., 2005).*

Az innováció a régiók fejlesztésében tulajdonképpen az ipar különböző ágazataiban, a mezőgazdaságban, a szolgáltató ágazatokban az egyre modernebb, nagyobb teljesítményű, az emberi munkát fokozatosan kiváltó fejlesztéseket, gépeket, vegyi anyagokat és más inputokat, vagy a tudomány egyre újabb eredményeinek a gyakorlatban, a termelésben történő alkalmazását, alkalmazhatóságát jelenti *(Marselek et al., 2005/b).*

Az EU vezetőinek deklarált célja, hogy a térséget a világ legversenyképesebb és tudásalapú gazdaságává fejlesszék. Ennek kulcskérdése az innováció fejlesztése uniós, regionális és vállalati szinten. A régiós innovációs potenciál főként az egyetemeket, kutatóintézeteket és innovatív vállalkozásokat, valamint kapcsolati rendszerüket foglalja magában. A magyar régiókban az innovatív magatartás nem kielégítő regionális és vállalati szinten sem. Nincsenek olyan profi szervezetek, melyek végigvinnék az innovációs folyamatot az ötlettől a megvalósításig, így ennek megszervezése sürgető feladat.

A vállalati innovációs változtatás sémáját a 4. ábra szemlélteti

Amennyiben az innováció szerepét rendszerszintű megközelítésben vizsgáljuk, előtérbe kerülnek a szervezeti innováció kérdései. A szervezeti változások és a technológiai innovációk a való világban rendszerint együttesen történnek. A szervezeti változások gyakran maguk is forrásai lehetnek a termelékenység növekedésének és a versenyképesség javulásának. A szervezeti változás gyakran előfeltétele annak, hogy a műszaki innováció sikeres legyen *(Marselek, 2001).*

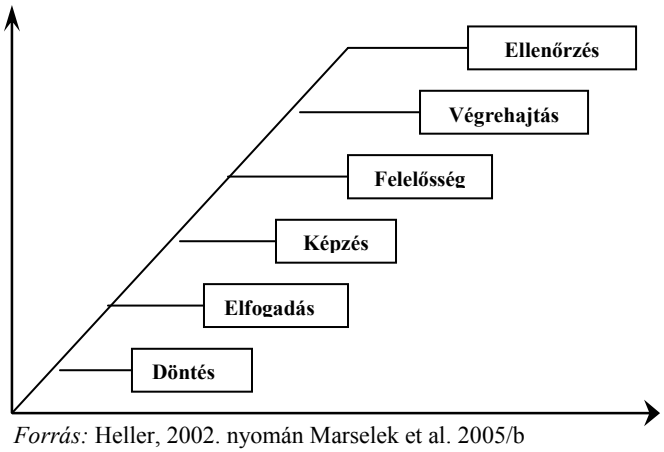
A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERV

Az első Nemzeti Fejlesztési Terv során benyújtott és elnyert pályázatok jól jellemzik a régiók innovációs hajlandóságát. 2005. év végéig 12 ezer nyertes pályázó 559 milliárd Ft pályázati pénzt nyert. Ennek régiós megoszlását az 5. ábrán tanulmányozhatjuk.

A pályázatokat vállalkozások, önkormányzatok és civil szervezetek nyújtották be. A legjobban teljesített Közép-Magyarország, Észak-Alföld és Észak-Magyarország. A teljesítményben gyengébb régiók pályázati eredményessége ezen régiók felzárkózási szándékának komolyságát mutatja.

4. ábra

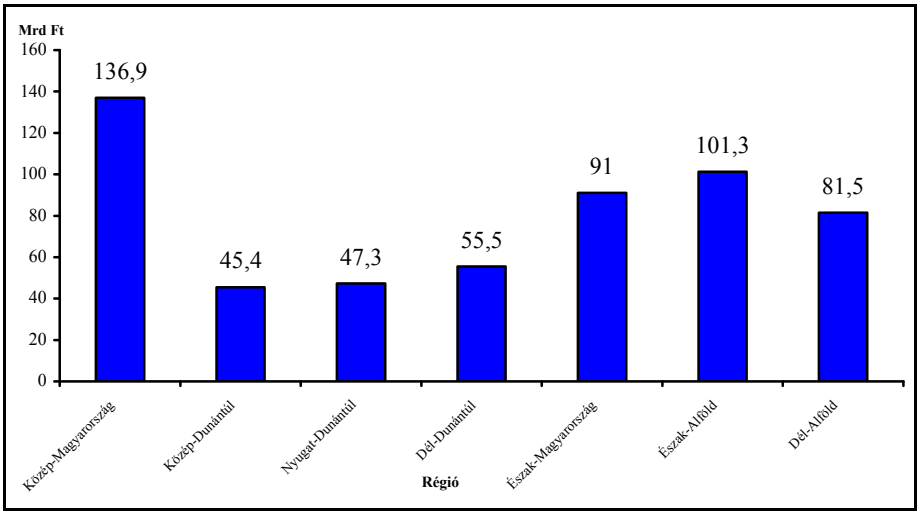
Az innovációs változtatás menete

Forrás: Heller, 2002. nyomán Marselek et al. 2005/b

5. ábra

Megítélt támogatás az NFT keretében

Forrás: Nemzeti Fejlesztési Hivatal

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Abayné Hamar E. – Marselek S. (2002): A magyar mezőgazdaság helyzete és jövőképe. III. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok, Mezőtúr, 2-9. pp. – (2) Csete L. (2005): Az agrár és vidékfejlesztés fenntartható rendszere. Gazdálkodás, 2. sz., 3-16. pp. – (3) Enyedi Gy. (szerk.) (1993): Társadalmi, területi egyenlőtlenségek

Magyarországon. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest – (4) Heller R. (2002): Menedzserek kézikönyve. Magyar Könyvklub, Budapest, 201-219. pp. – (5) Kovács T. (szerk.) (2003): Magyarország régiói. KSH, Budapest, 134 p. – (6) Lengyel I. (2003): Verseny és területi fejlődés. JATEPress, Szeged, 1-454. pp. – (7) Lengyel I. – Rechnitzer J. (2004): Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 391 p. – (8) Ifj. Lökös L. – Lökös K. (2003): Területi differenciálódás hatása a térségi fejlettségi rangsorra. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Debrecen. (CD lemezen) – (9) Magda S. – Marselek S. (2002): Az agrártermelés elemzése Magyarország régióiban. XXIX. Óvári Tudományos Napok, Mosonmagyaróvár. (CD lemezen) 1-5. pp. – (10) Magda S. – Marselek S. – Molnár M. (2003/a): Az agrártermelés elemzése Magyarország régióiban. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Debrecen. (CD lemezen) – (11) Magda S. – Marselek S. – Wölcz A. (2003/b): Régiók agrártermelésének összehasonlítása. XLV. Georgikon Napok, Keszthely. (CD lemezen) 1-6. pp. – (12) Marselek S. (2001): Szervezési ismeretek. Távoktatási jegyzet. Gyöngyös, 285 p. – (13) Marselek S. – Pummer L. (2003): A magyar regionális rendszer helyzete és a régiók összehasonlítása. In: Magda S. – Marselek S. (szerk.): Észak-Magyarország agrárfejlesztésének lehetőségei. Agroinform Kiadó, Budapest, 82-90. pp. – (14) Marselek S. – Molnár M. – Tégla Zs. (2005/b): Innováció és szerepe a regionális fejlődésben az EU tagjaként. 9. Thüringisch – Ungarisches Symposium, Jena, 83-89. pp. – (15) Marselek S. – Vajsz T. – Pummer L. (2005/a): Magyarország régióinak összehasonlítása, a különbségeket okozó tényezők vizsgálata. Környezetvédelmi, regionális versenyképesség, fenntartható fejlődés. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pécs, III. kötet 49-58. pp. – (16) Sarudi Cs. (szerk.) (2003): Térség- és vidékfejlesztés. Agroinform Kiadó, Budapest, 308 p. – (17) Vajsz T. – Marselek S. – Liebmann L. (1998): Az agrárgazdaság – régiónként eltérő – változási folyamatai a statisztika tükrében. VI. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, Gyöngyös, 4. kötet 292-298. pp. – (18) Vajsz T. – Pummer L. – Kovács E. (2005): A termelés és az agrár szektor regionális különbségeinek vizsgálata hazánkban. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Debrecen. (CD lemezen)